

УДК 346.1

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРПОРАТИВНИХ ІНТЕРЕСІВ

Чайковська А.В., аспірант

відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права

Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

У статті досліджуються категорії «інтерес» та «корпоративний інтерес». Аналізуються можливі класифікації корпоративних інтересів учасників корпоративних відносин. Узгодження конкурентних інтересів учасників корпоративних відносин розглядається як спосіб запобігання виникненню конфлікту інтересів.

Ключові слова: інтерес, корпоративний інтерес, конфлікт інтересів, корпоративний конфлікт.

В статье исследуются категории «интерес» и «корпоративный интерес». Анализируются возможные классификации корпоративных интересов участников корпоративных отношений. Согласование конкурентных интересов участников корпоративных отношений рассматривается как способ предотвращения возникновения конфликта интересов.

Ключевые слова: интерес, корпоративный интерес, конфликт интересов, корпоративный конфликт.

Chaykovska A.V. CONCEPT AND TYPES OF CORPORATE INTERESTS

The article investigates the category of “interest” and “corporate interest”. Analyzes the possible classification corporate interests of corporate relations. Reconciliation of competing interests of participants of corporate relations is considered as a way to prevent conflicts of interest.

Key words: interest, corporate interest, conflicts of interest, corporate conflict.

Постановка проблеми. Конфлікти у сфері суспільних відносин – поширене явище, яке здебільшого зумовлене наявністю різних інтересів. Не винятком є і корпоративна сфера, основу якої становлять корпоративні інтереси учасників відносин. Належне правове регулювання корпоративних відносин та попередження корпоративних конфліктів неможливе без аналізу категорій «інтерес» та «корпоративний інтерес» учасників корпоративних відносин. Значення дослідження вказаних категорій полягає в необхідності узгодження інтересів учасників корпоративних відносин з метою попередження корпоративних конфліктів. Узгодження та досягнення компромісу інтересів є основою безконфліктних корпоративних відносин.

Ступінь розробленості проблеми. Розуміння категорії інтересу є актуальним та дискусійним питанням як у корпоративному праві, так і у праві загалом. Дослідженню корпоративних інтересів присвятили свою увагу такі науковці, як М. Богуш, О.М. Вінник, М.І. Іоргачова, Н.А. Сліпенчук та інші. Проблему математику корпоративних конфліктів у своїх працях висвітлювали В.К. Андреев, Ю.В. Біляк, О.М. Вінник, О.А. Воловик., Ю.М. Жорнокуй, О.Л. Перхач, А.Я. Пилипенко, Ю.О. Тихомиров та інші. Водночас залишається актуальними питання визначення поняття «корпоративні інтереси», їх класифікації та значення з метою попередження корпоративних конфліктів.

Мета статті – дослідити поняття «інтерес» та «корпоративний інтерес», визначити види корпоративних інтересів учасників корпоративних відносин, проаналізувати значення дослідження категорій «інтерес» та «корпоративний інтерес» для попередження та вирішення корпоративних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Слово «інтерес» з латини перекладається як «має значення». Під інтересом розуміють увагу щодо

кого-небудь або чого-небудь значного, важливого, значимого або такого, що ним видається. Інтерес розглядається як бажання особи вступити у відносини для власної вигоди з метою отримання певних матеріальних або нематеріальних благ. Наявність інтересу є передумовою виникнення, динаміки і припинення правовідносин [1, с. 15]. Інтерес спонукає суб'єктів відносин будувати свої правові зв'язки у межах чинного законодавства. Під інтересом у праві розуміють об'єкти цивільних прав, блага, прагнення особи, котрі не визначені законом або угодою сторін як права, але є предметом правових відносин [2].

У доктрині традиційно розрізняють три концепції правової природи «інтересу»: суб'єктивну, об'єктивну та суб'єктивно-об'єктивну (змішану) [3, с. 104]. В основі суб'єктивної концепції – розуміння інтересу як усвідомленої суб'єктом потреби, тобто суб'єктивне уявлення про потребу. За об'єктивною концепцією інтерес формується у зв'язку з об'єктивними умовами, які не залежать від усвідомлення суб'єкта. Натомість, за суб'єктивно-об'єктивною концепцією поняття «інтерес» розглядається комплексно та включає як суб'єктивну (усвідомлення потреб суб'єктом), так і об'єктивну (формування потреб об'єктивними умовами) сторони.

Категорія «інтерес» розглядається як єдність об'єктивного і суб'єктивного. Адже інтерес як об'єктивне явище існує незалежно від волі і свідомості суб'єкта корпоративних відносин, і цим зумовлюється його об'єктивність. Суб'єктивність інтересу полягає в тому, що він усвідомлюється суб'єктом у процесі його реалізації. Інтерес виражає усвідомлення потреби і прагнення до її задоволення, тому реалізація інтересу завжди передбачає діяльність [2].

У законодавстві категорія «інтерес» зазначається у ст. 15 Цивільного кодексу України, в

якій визначено право на захист цивільних прав та інтересів. Зазначається, що кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Крім того, ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України містить положення про те, що, здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси. У Рішенні Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 визначено поняття «охоронюваний законом інтерес», яке означає правовий феномен, який: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загальноновизнаним принципам права; ґ) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; д) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом. Охоронюваний законом інтерес регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним [4]. Корпоративні інтереси прямо в законі не визначені, однак опосередковано вказуються у деяких нормах Закону України «Про господарські товариства»: позачергові загальні збори учасників скликаються у будь-якому разі, якщо цього потребують інтереси товариства загалом (ч. 2 ст. 61), ревізійна комісія має право ставити питання про скликання позачергових загальних зборів учасників, якщо виникла загроза суттєвим інтересам товариства (ч. 5 ст. 63), обов'язок надання інформації про дії, що виконуються від імені та в інтересах товариства (ч. 4 ст. 68) тощо.

Численність учасників (як безпосередніх, так і опосередкованих) корпоративних відносин, наявність у них не лише спільних, а й відмінних інтересів, що взаємодіють, свідчить про певну систему інтересів, яка віддзеркалює зв'язки та залежність між ними. Стрижнем такої системи є корпоративний інтерес (інтереси) [5, с. 408]. Корпоративні інтереси визначають як передумову виникнення, динаміки і припинення корпоративних конфліктів [1, с. 16].

Найчастіше корпоративні інтереси класифікують залежно від суб'єктів корпоративних відносин. У науковій літературі наводиться поділ корпоративних інтересів на загальні та індивідуальні. До індивідуальних корпоративних інтересів належать інтереси учасників, засновників, акціонерів; до загальних – інтереси самого підприємства як самостійного суб'єкта правовідносин. Необхідність розмежування вказаних видів приватних інтересів зумовлена можливістю їх незбігання. Одним з основних загальних інтересів товариства можна вважати його довгостроковий комерційний успіх, заснований на стабільності, прибутковості та рентабельності його діяльності. Інтерес саме такого змісту притаманний будь-яким комерційним підприємствам,

тобто є основним загальнокорпоративним інтересом. Складна структура корпоративних правовідносин (учасник-корпорація) передбачає наявність як загального інтересу самої юридичної особи, так й інтересів її учасників. При цьому загальнокорпоративний інтерес є похідним від індивідуальних інтересів, однак існує повністю самостійно. Саме наявність майнового інтересу спонукає особу вступати у корпоративні правовідносини та реалізовувати набуті корпоративні права [2].

Крім того, корпоративні інтереси в науці класифікують на: 1) інтереси, притаманні всім учасникам господарського товариства, або спільний (загальний) інтерес, суть якого зводиться до покращення економічних показників діяльності корпорації; 2) інтереси, характерні для певної групи учасників господарського товариства.

Виділяють інтереси таких груп учасників корпоративних відносин: 1) інтереси меншості, що представлені дрібними учасниками і полягають в отриманні частини прибутку товариства; 2) інтереси більшості, які віддзеркалюються, як правило, в інтересах мажоритарних учасників, суть яких зводиться до отримання не лише частини прибутку товариства, а й здійсненні управління товариством; 3) індивідуальні інтереси учасників товариства, основний з яких полягає в отриманні максимального, справедливого розподіленого прибутку товариства [3, с. 106]. Крім того, учасник господарського товариства може мати власний індивідуальний інтерес, що суперечить інтересам, які пов'язуються з участю у господарському товаристві. Наприклад, налагодження контрагентських відносин з іншими господарськими товариствами, учасниками яких вони є паралельно, посилення або послаблення конкуренції між господарськими товариствами внаслідок паралельної участі в них, перехресне володіння акціями тощо [3, с. 105].

Н.Я. Кунтий виділяє ключові інтереси для таких груп учасників корпоративних відносин: 1) для мажоритарних учасників – підвищення контролю за діяльністю топ-менеджерів, визначення стратегії розвитку компанії та управління її фінансовими результатами, а часто також використання ресурсів корпорації у власних цілях, зокрема й для особистого збагачення; 2) для міноритарних учасників – збільшення розміру дивідендів та підвищення вартості частки; 3) для інвесторів (вітчизняних та іноземних) – моніторинг діяльності менеджерів товариства, а також участь у формуванні стратегічних напрямів діяльності корпорації та пріоритетів у використанні прибутку компанії; 4) для квазіінвесторів визначальним є мотив особистого збагачення, завдяки використанню з цієї метою своїх владних повноважень та ресурсів товариства; 5) для топ-менеджерів – зниження рівня контролю з боку учасників, підвищення власної ролі у розподілі та управлінні фінансовими доходами корпорації, а також можливість їх використання для задоволення особистих інтересів; 6) для рядового персоналу – підвищення оплати праці та збереження місця роботи; 7) для кредитних та фінансових установ – ре-

алізація інвестиційних проектів завдяки позиченим коштам та контроль за діяльністю та динамікою фінансових показників підприємства (платоспроможність, використання позичених коштів на цілі, передбачені в кредитному договорі тощо); 8) для держави – стабільна прибуткова робота компаній та, як наслідок, підвищення податкових надходжень від підприємства [6, с. 46]. О.Ю. Леось та А.А. Нікітіна виділяють інтереси між основними суб'єктами взаємовідносин корпоративного управління. Дослідники виділяють інтереси: 1) менеджерів товариства – максимізація інвестицій у розвиток товариства, стабільність роботи товариства, збереження міцного фінансового стану та конкурентних позицій, підвищення іміджу товариства; 2) власників часток у статутному капіталі – максимізація сукупного доходу (дивіденди та приріст ринкової вартості частки), збереження структури власників; 3) інвесторів та кредиторів – максимізація прибутку товариства, стабільність роботи підприємства, кредито- та платоспроможність; 4) товариства загалом – підтримка власної економічної життєдіяльності як виробника товарів і послуг та наймача працівників, участь у вирішенні проблем національного і міжнародного масштабу [7]. О.М. Вінник аналізує категорію «інтерес» залежно від етапів виникнення: 1) на етапі створення товариства – інтереси засновників; 2) у процесі функціонування товариства – інтереси товариства, що діє в особі його органів чи уповноважених на ведення справ товариства учасників та інтересів останніх, інтересів окремих учасників та їх груп; 3) на етапі припинення товариства – інтереси товариства та його учасників [5, с. 407–408]. М. Богуш пропонує класифікувати інтереси учасників господарських товариств залежно від правомочностей корпоративних прав, а саме: 1) інтерес в отриманні певної частки прибутку (дивідендів) господарського товариства; 2) інтерес в управлінні господарським товариством, що зумовлює можливість встановлення контролю над майном господарського товариства; 3) інтерес в отриманні частки активів господарського товариства у випадку її ліквідації; 4) інтерес в отриманні інформації про діяльність господарського товариства; 5) інтерес в отриманні доходу внаслідок відчуження учасниками господарського товариства своїх часток у статутному капіталі [3, с. 104].

Окремо варто виділити інтереси мажоритарних та міноритарних учасників як найбільш суперечливі. Мажоритарні учасники налаштовані на довготривалу перспективу розвитку компанії і мінімальні ризики, пріоритетним для них є капіталізація прибутку, оскільки це сприяє стійкості і стратегічним планам розвитку компанії [8, с. 171]. Інтереси міноритарних учасників лежать в іншій площині, для них важлива короткострокова перспектива – отримання доходу від своєї участі в компанії найближчим часом [8, с. 172]. Дослідники вважають, що здебільшого саме через ігнорування зі сторони мажоритарних учасників спільними інтересами та інтересами меншості останні вдаються до зловживання своїми правами, що призводить до

негативних наслідків у діяльності самої корпорації [3, с. 105]. У господарських товариствах домінує інтерес, що, з одного боку, є віддзеркаленням інтересів усіх або більшості засновників та учасників товариства (груповим інтересом), а з іншого – інтересів однієї особи (товариства). Однак інтерес товариства не можна беззастережно ототожнювати з інтересами його засновників та учасників. Так, товариство як суб'єкт господарювання зацікавлене не лише у власній майновій стабільності, а й у вдосконаленні виробництва як умови забезпечення конкурентоспроможності на ринку найбільш можливим раціональним шляхом, що зазвичай забезпечується завдяки прибутку товариства. Одночасно учасники товариства можуть бути заінтересовані переважно у спрямуванні прибутку на виплату дивідендів. Зазначена обставина свідчить про необхідність розмежування інтересів учасників товариства та інтересів товариства як самостійного суб'єкта господарських правовідносин. Інтереси товариства іменують загальнокорпоративними [5, с. 409].

Під час дослідження індивідуальних інтересів можна звернутись до визначення приватного інтересу, яке міститься в Законі України «Про запобігання корупції» та означає будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, наприклад, зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, зокрема ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях [9].

Наявність неузгодженості, непорозуміння та ігнорування інтересів будь-якої зі сторін є причиною виникнення суперечностей. Зіткнення протилежних інтересів або конкуренція таких інтересів зазвичай викликає так званий конфлікт інтересів [10]. Корпоративний конфлікт і конфлікт інтересів співвідносять як правовідношення та підставу його виникнення (юридичний факт) [11, с. 39]. Причиною множинності форм прояву конфліктів інтересів є багатоманітність інтересів учасників корпоративних відносин та інструментів їх реалізації [12, с. 150]. Необхідним є розроблення ефективних механізмів узгодження різноспрямованих інтересів численних учасників корпоративних відносин та підпорядкування їх одній спільній меті.

Конфлікт інтересів визначають центральною проблемою корпоративного управління [5]. Ефективне корпоративне управління, під яким розуміють систему координації і контролю за діяльністю підприємства, засновану на поділі прав власності та прав керування, що забезпечує баланс інтересів усіх фінансово зацікавлених осіб [7], надасть можливість розвитку господарського товариства. Корпоративне управління визначають одним із ключових елементів зростання товариства та підвищення довіри інвесторів [13].

Висновки.

1. Корпоративні інтереси можна визначити як прагнення учасників корпоративних відносин до користування певними матеріальними та/або нематеріальними корпоративними та пов'язаними з ними благами.

2. Корпоративні інтереси підлягають класифікації за такими критеріями: 1) суб'єкти, які мають корпоративний інтерес; 2) етапи виникнення корпоративних відносин; 3) правомочності корпоративних прав тощо.

3. Отримання доходу є основним інтересом учасників господарського товариства, який узгоджується з метою участі в ньому. Економічне зростання господарського товариства має бути спільним інтересом для усіх учасників господарського товариства, завдяки реалізації вказаної спільної мети стане можливим задоволення індивідуальних інтересів кожного з учасників господарського товариства в отриманні доходу (дивідендів).

4. Багатоманітність інтересів учасників корпоративних відносин є причиною множинності форм прояву конфліктів інтересів. Із метою запобігання виникненню конфлікту інтересів і, в подальшому, корпоративних конфліктів необхідно здійснення ефективного корпоративного управління. З метою корпоративного управління пріоритетним напрямом має бути збалансування та узгодження інтересів учасників корпоративних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шимбарева Е.В. Корпоративные конфликты и контроль: гражданско-правовой аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Е.В. Шимбарева. – Ростов-на-Дону, 2010. – 30 с.
2. Сліпенчук Н.А. Щодо поняття корпоративного інтересу / Н.А. Сліпенчук // Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин: зб. наук. праць, м. Київ. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://if.arbitr.gov.ua/sud5010/inf/30/13/>.
3. Богуш М. Інтереси учасників корпоративних відносин / М. Богуш // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Юридичні науки. – 2013. – № 3. – С. 103–106.

4. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 р. № 18-рп/2004 (справа про охоронювальний законом інтерес) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.

5. Головіна Я.С. Конфлікт інтересів стейкхолдерів та роль наглядових рад у корпоративному управлінні в банках // Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції [Теорія і практика сучасної економіки] (м. Черкаси, 6–8 жовтня 2010 р.). У 2. т. – Том 2. – 2010. – С. 54–56.

6. Кунтий Н.Я. Аналіз довгострокових інтересів учасників акціонерних відносин як однієї з причин корпоративних конфліктів / Н.Я. Кунтий // Економіка та держава. – 2012. – № 12. – С. 45–47.

7. Леось О.Ю., Нікітіна А.А. Удосконалення корпоративного управління в Україні: проблеми та напрями / О.Ю. Леось, А.А. Нікітіна // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2013. – Вип. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_1_19.

8. Іоргачова М.І. Корпоративні конфлікти в Україні: основні види та їх значущість / М.І. Іоргачова // Вісник Львівського національного університету. – 2011. – С. 170–180.

9. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/print1492172598254266>.

10. Вінник О.М. Корпоративні конфлікти та зловживання корпоративними правами в акціонерних товариствах: традиційні та інноваційні способи попередження й розв'язання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2012/06/%D0%9E.-%D0%9C.-%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>.

11. Жорнокуй Ю.М. Корпоративні конфлікти в акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект / Ю.М. Жорнокуй. – Х.: Право, 2015. – 532 с.

12. Черпак А.Є. Класифікація конфліктів інтересів в акціонерних товариствах / А.Є. Черпак // Ефективність функціонування та економічний розвиток підприємства. Стратегія економічного розвитку України. – Вип. 22–23. – 2008. – С. 149–154.

13. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.07.2014 р. № 955 Про затвердження Принципів корпоративного управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua/law/18922>.